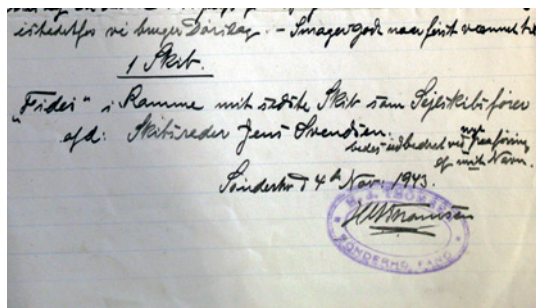

Hans Jens Thomsen – Sømand og samler fra Sønderho

Af Anders Kilgast Jensen og Daniel Jespersen

Hans Jens Thomsen.
Foto: Sønderho Sognearkiv.

H. J. Thomsens stempel og underskrift på genstandsbrevet.

Foto: Nordby Sognearkiv.

Da Fanø Museum blev genåbnet med nye udstillinger i maj 2018, skete det i samarbejde med Sydvestjyske Museer. Forud for genåbningen var gennemført et større kilde- og genstandsarbejde. Mange af de flotte og eksotiske genstande, som museets samling indeholdt, manglede proveniens. Bortset fra enkelte genstande, som museets bestyrelsesmedlemmer huskede fra egen barndom, så vidste ingen, hvor de kom fra eller hvem, der havde doneret dem til museet.

En efterårsdag i 2017 foregik arbejdet på Nordby Sognearkiv. Arkivleder Linda Vesterbæk fandt en arkivkasse frem til museumsfolkene, men opdagede at en anden arkivkasse ved en fejl havde samme journalnummer. Kassen blev taget med, og til glædelig overraskelse viste det sig, at kassen indeholdt arkivalier direkte vedrørende Fanø Museum.¹

I kassen lå en håndskrevet fortegnelse underskrevet og stemplet af H. J. Thomsen, med datoen 4. november 1943. I fortegnelsen beskriver H. J. Thomsen, hvilke genstande han gav til museet samt, hvad deres oprindelse var. Eksempelvis nævner han 2 *Søskildpadeskaller fanget og spist Indholdet i Nærhed af Galapagosøerne i Stillehavet 1895*. Skildpadeskjoldene og mange andre genstande fra Thomsen kan ses på Fanø Museum.

At denne H. J. Thomsen er Hans Jens Thomsen, født 1859 i Sønderho, er der ingen tvivl om. Det ved vi, da nekrologen i Fanø Ugeblad den 10. februar 1945 fortæller, at: *For et Aars Tid siden skænkede Kapt. Thomsen Hovedparten af sin Samling til Fanø Museum, der derved fik en Forøgelse, som man næppe finder Mage til selv paa de største Verdensmuseer.*²

Desuden var Hans Thomsens barnebarn, Gorm Jensen med i museets bestyrelse og havde allerede knyttet skjoldene til sin bedstefar. Gorm fortalte blandt andet, at *når vi var hos bedstemor og bedstefar legede vi i nordstuen, og det var der mange af de hjembragte eksotiske ting stod. Man måtte ikke lege vildt, men de to skildpaddeskjoldte var populære som gyngeheste, da vi var mindre. Flere af de andre ting talte til fantasien, men var måske ikke så egnede som legetøj.*³

Selvom udstillingen blev færdiggjort og museet åbnet, så sad nysgerrigheden stadig i os. Vi ville vide mere om denne Hans Thomsen, foruden hvis samling Fanø Museum ville mangle flere af dets mest seværdige genstande. Denne artikel er vores forsøg på at afdække den foretagsomme sønderhønings interessante liv.

Barndommen på Fanø

Hans Thomsen blev født i Sønderho på Fanø den 21. oktober 1859, som søn af skipper Hans Jensen Thomsen (1825-1867) og Maren Hansdatter (1833-1873). Parret fik en børneflok på fem, hvor Hans var midterste barn.

Som det gælder de fleste fra den tid, ved vi ikke meget om hans barndom. Vi ved dog, at faderen var reder og skibsfører af galeasen "Thøgersen og Cecilie", der i

december 1867 forulykkede i nærheden af Hirtshals på en rejse fra Newcastle til Horsens. Skibet blev sønderknust og hele besætningen druknede.⁴

Maren stod derefter alene med fem børn, hvor den ældste var 12 år. Opvæksten var derfor præget af sparsommelighed. Maren udførte håndarbejde, men ernærede sig hovedsageligt ved fattigunderstøttelse. Værre blev det for søskendeflokken, da Maren døde blot seks år senere. Hans var på daværende tidspunkt 13 år gammel.

Søskendeflokken fik nu en plejefamilie, da de blev taget ind af Jens og Karen Andersen, der i forvejen havde en søn og en datter, i samme alder som de to yngste Thomsen-børn. Om familien Andersen havde en familiær tilknytning til Thomsen-børnene, og hvordan forholdene var, ved vi ikke.

Året efter blev Hans konfirmeret i Sønderho Kirke, den 1. februar 1874. Konfirma-

Hans Jens' to brødre Jens og Jens Hans. Begge blev som Hans skibsførere og gift med piger af Sønderhoslægt. Jens blev senere strandfoged i Sønderho, mens Jens Hans døde på søen.

Foto: Sønderho Sognearkiv.

Plejeforældrene Jens Andersen, kaldet Simons Jens (1836-1914) og hustru Karen (1836-1912) siddende, omgivet af egne børn og børnebørn omkring år 1899.

Foto: Sonnich Thomsen.

tionen var et tydeligt overgangsritual fra barn til voksen. Når den var overstået, blev de unge anset som voksne. De unge piger tog til fastlandet for at gå i tjeneste, mens de unge mænd tog til søs.

Den blot 14-årige Hans Thomsen fik efter konfirmationen hyre som skibskok. Han har senere i livet nedskrevet en tale, som han holdt i anledning af sit ældste barnebarns konfirmation i 1930. Efter at have gjort det klart, at barnebarnet skulle være taknemligt for at have både sin far og mor, sagde Hans følgende om sin egen konfirmation:

Sådan var det ikke i min tid, da jeg blev konfirmeret i 1874. Vi var dengang 22 konfirmander, hvoriblandt flere forældreløse, deriblandt mig selv. Familien kom da sammen i dagens løb til en ekstra kop kaffe, ellers intet. Vi konfirmander tog om eftermiddagen ud på egen hånd i fællesskab drenge og piger. Vi aflagde visit i hvert enkelt hjem for at gratulere; der blev opvartet med et glas mjød eller en sjat kaffe efter behag. Ellers intet. På tilbagevejen afsluttedes dagen med en fælles svingom efter mundharpe. Dermed sluttede vor højtidssdag, lykkelig på vor vis, men meget fattig på gaver eller venlige erkendtligheder, sligt kend-

Da søfarten forsvandt, stagnerede Fanø, og især Sønderho blev fastfrosset i tiden lige efter, at søfarten var på sit højeste. Det er den tid, der er fastholdt i de særprægede og let genkendelige huse.

Foto: Fanø Kommune.

tes ikke. Fra konfirmationen skiltes straks vore veje: Drengene til søs til hårde kår, pigerne ud at tjene. Samlet blev vi aldrig mere.⁵

Fanø i sidste halvdel af 1800-tallet

I dag er Fanø en ø med mange turister, men i 1800-tallet var der sjældent andre mennesker end øens egen befolkning. Om sommeren var der særligt mennesketomt, da størstedelen af øens mandlige befolkning var på søen. Tilbage var kun kvinderne, børnene, præsten, degnen, købmanden og et par enkelte andre mænd. Om vinteren lagde søfolkene skibet op og var tilbage hos familien i hjemmet.

I slutningen af 1700-tallet var Fanøs sejl- skibsflåde vokset betragteligt og var blandt landets største. Med Englandskrigene og

statsbankerotten i starten af 1800-tallet decimeredes Fanøflådens omfang, og mange skibe blev oplagt. Stille og roligt kom der dog vind i sejlene igen i 1840'erne. Særligt da Hamborg genopblomstrede oven på flere krige, og da England i 1846 ophævede korntolden, skete der noget. Skibene blev større og rejserne længere, og langsomt men sikkert voksede Fanøflåden sig stor igen. I 1860'erne gik et stigende antal skibe på langfart til for eksempel Ostindien eller Vestafrika. Tiden, som Hans Jens Thomsen voksede op i, var derfor optimistisk og præget af velstand for øen.

En smal tilbagegang i starten af 1880'erne blev erstattet af en eksplosiv fremgang, hvor skibstonnagen fik en massiv stigning. Fremgangen hang blandt andet sammen med, at

Fanøboerne ikke i samme grad fokuserede på den lokale transport, men i stedet begyndte at koncentrere sig om oversøiske muligheder. I samarbejde med især ripensiske og hamborgske firmaer lykkedes det Fanøboerne at samle kapital til den massive fremgang i flådestørrelsen.

Kravene til størrelse og skiftet fra sejlskibe til dampskibe gjorde, at skibsbyggeriet på Fanø sluttede. Allerede i 1877 stoppede man med at bygge skibe i Sønderho, og i Nordby ophørte skibsbyggeriet i 1896. Skibene blev i stedet erhvervet udefra. Ofte måtte skibsrederne på Fanø nøjes med slidte skibe af ældre dato for økonomisk at kunne være med. Uundgåeligt blev disse skibe også hurtigt udtjente, og det førte til en brat og dramatisk tilbagegang i årene 1915-1920, hvor Fanøflåden praktisk talt forsvandt.

Strabadserne som sømand

Hans Thomsen oplevede Fanøflådens sid-

ste, store periode og skiftet fra sejlskibe til dampskibe i løbet af sin sømandskarriere. I 1874 begyndte han som kok på skibet "Anne Caroline", der var ejet af industrimanden Balthazar Giørtz fra Ribe, hvorfra det sejlede til England med kul. Det var ombord på dette skib, at Hans Jens første gang fik indtryk af, hvad det ville sige, at være til søs.

I en beretning fortæller han,⁶ at skibet havde problemer med lækage, når afløbet på dækket var fyldt, og om hvordan mandskabet hele tiden måtte holde pumperne i gang for at holde skibet oven vande. Thomsen skriver om en episode, hvor de var på vej hjem fra England. Under sejladsen var de uheldige at støde ind i en *Reule udenfor Rømø, som forværrede den eksisterende Lækage, men det lykkedes at komme frem til Skøgum Paaskelørdag*. Det var dog ikke enden på historien:

Skipperen og en Mand tog straks i Baad til Ribe, og tilbage paa Skibet var da kun en gammel Matros og undertegnede. Næste morgen, da jeg

Oversigt over de skibe vi ved, at Hans Jens Thomsen sejlede med.			
Skib	Skibstype (ID)	År	Stilling
Anne Caroline	Galease (NCRP)	1874-1875	Kok
Fides	Skonnert (NMPJ)	1875-1876 (forlist 1876)	Kok
Cecilie	Skonnert	1876	Kok
Capri	Canadisk barkskib	1877	Matros
Eastminster	Engelsk fuldrigger	1878	Matros
Fides	Skonnert (NJFH)	1879-1887	Sømand, senere fører
Dana	Brig	1887-1888 (forlist 1888)	Fører
Else	Bark (NCRG)	1889-1894 (forlist 1894)	Reder og fører
Else	Bark (NHBS)	1895-1900 (forlist 1900)	Fører

pejlede Pumpen, befandtes 20 Fod Vand i Lasten, der maatte derfor pumpes af alle Kræfter, saa Paaskedag blev en lang og trist Arbejdsdag for os, inden vi fik Vandstanden i Skibet til at synke til en Passende Højde. Dette Liv blev mig dog uudholdeligt.⁷

Fides og de farlige forlis

Hans Thomsen fik derefter hyre som kok på skonnerten "Fides". En skibsdrengs arbejde på sådan et fartøj var ubegrænset, og han skulle derfor hjælpe til med alt. I sin beretning lægger Thomsen ikke skjul på, at livet som sømand var hårdt. Sømændene kom til at stå for opdragelsen af den unge Thomsen, og det skete ikke altid på den mest pædagogiske måde; *Var Maden ikke færdig til rette Tid, eller mislykkedes Tillavningen, som let kunde ske for en Dreng, fik han paa Puklen.⁸*

På "Fides" oplevede Thomsen ikke kun at få prygl, når noget ikke helt gik, som det skulle. Det var også ombord på dette skib, at han ud for Skotlands kyst for alvor oplevede, hvilke udfordringer havet kunne byde på. Skibet blev smadret på klipperne, og en af sømændene blev revet over bord af en stor bølge. Heldigvis for Hans, så klarede resten af besætningen mødet med havets rasen. Det skulle ikke blive den eneste gang, Thomsen forliste.

Til trods for den fare, som mandskabet blev udsat for, så beskriver Thomsen, hvordan de efterfølgende *drog af Sted til nye Rejser, Farer og Eventyr med et fremdeles lyst Syn paa Fremtiden, hurtigt glemmede det forbigangne saadan som Sømanden nu engang gør det.⁹*

Det var i øvrigt ikke det eneste skib ved navn "Fides", som Thomsen sejlede med i løbet af sin søfartstid. Den anden skonnert

ved samme navn var blandt andet ejet af Jens Svendsen. På dette skib sejlede Thomsen formentligt som sejlskibsfører, frem til det strandede i 1887. Herefter sejlede han kortvarigt med "Dana", en brig fra Kolding, som han forliste med ved Maracaibo i 1888.

Helvede til havs

Den værste tur Thomsen oplevede, var på skonnerten "Cecilie", hvor han havde hyre som kok i 1876. Tilværelsen på skibet kaldte han for et helvede. Særligt beskriver han en oplevelse med kaptajnen. Besætningen havde i længere tid været utilfredse med kaptajnens sløse holdning til alkohol. Thomsen beskriver i sin beretning, at skipperens forhold til alkoholen begyndte at blive værre og værre, så det til sidst var til *fare for Skibet og Mandskabets godt befindende*. Derfor henvendte styrmanden sig til kaptajnen, som derefter blev rasende, hvorefter *Skipperen tumlede ned efter sin skarpladte Revolver, som han derefter løb rundt med paa Dækket og truede enhver med at blive skudt, der ikke makkede ret.¹⁰*

Det lykkedes mirakuløst for Hans at få fingrene i revolveren, mens kaptajnen kom til sig selv. *Han beskyldte baade Styrmanden og mig for at have taget Revolveren, da han var blevet ædru og truede med, at vi skulde ske al Landsens Ulykke; han troede nemlig, vi havde kastet Revolveren over bord.¹¹* Det skulle dog vise sig at være en fornuftig idé, ikke at kaste den over bord, da revolveren kom til at spille en central rolle ved hjemkomsten.

Livet ombord var i stor stil præget af uvissheden om, der var proviant nok til turen, eller om, de igen skulle gå sultne i seng. *I stedet for Smør fik vi Olivenolie med paa Rejsen til at dyppe Kiksene i. Olien var dog ikke tilstræk-*

Hans Thomsens styrmandsbevis og næringsbevis.

Foto: Sønderho Sognearkiv.

kelig til mere end 5 Dage, Resten af Ugen spiste vi tørt Brød og saaledes gik det ogsaa med den øvrige Del af vor Føde naar undtages Middagsmaden; de to sidste Dage af Ugen maatte vi halvsulte.¹²

Da de formåede at komme tilbage til København for derefter at rejse til Stettin i Nordtyskland, gik besætningen i strejke og nægtede at hjælpe til, med mindre skibet kom i fare. Ved ankomst til Stettin blev de afhørt af den siddende konsul, hvor revolveren blev anvendt som bevismateriale imod kaptajnen. Kaptajnen, der ikke kunne stille et godt forsvar imod anklagerne, tabte sagen og måtte herefter betale mandskabet deres løn og lade dem rejse til København. Dette vakte stor glæde hos alle involverede: Næste dag blev vi afmønstret og afbetalt, og da vi om Bord på Damperen, der skulde føre os til København, passerede "Cecilie" kunde vi ikke dy os

for i vor overstrømmende Glæde over Friheden at udbringe et trefoldigt Hurraraab.¹³

Livet som sømand var i sig selv hårdt og farligt.¹⁴ Men ikke nok med at søfolkene ombord på "Cecilie" skulle kæmpe mod havets farefulde luner og frygten for forlis og druknedød, de skulle også frygte for deres kaptajn og hans lunefulde temperament. For Hans var oplevelsen ombord på skonnerten særligt slem: Mange gange har jeg set Døden i Øjnene under farlig og stormfuld Sejlads, og ogsaa oplevet Forlis langt ude i det fremmede, men alt dette regner jeg for intet mod Livet om Bord i Cecilie.¹⁵

Livet som styrmand

I vinteren 1879-1880 bestod Hans Thomsen sin styrmandseksamen på Fanø Navigations-skole i fag som vejrlære, geografi, søret og handelsvidenskab. Karaktererne var et styk-

ke over middel, og med direktørens underskrift kunne han senere på året få sit styrmandsbevis underskrevet af magistraten i København, som det dengang var pålagt.¹⁶

Målet for en sømand var i sidste ende at kunne overlade sejladsen til andre og leve af sine parter i skibe. Da de fleste søfolk var slidt op efter 30 år på søen, var det normalt at gå i land omkring 45 års alderen. Man stræbte efter at blive skipper så tidligt som muligt, helst inden man rundede 30 år. En styrmandseksamen var derfor et vitalt skridt på vejen til en god alderdom. Beviset gav ham mulighed for at blive ansat som styrmand og skibsfører, og det medførte naturligt et større salær. Det var vigtigt for sømanden at rykke op i graderne, for det var svært at opbygge en opsparing, når lønnen var ustabil og først og fremmest gik til familien derhjemme. Først skulle hus og hjem betales, siden tjente man nok til at kunne tage part i familie og venners skibe, for til sidst at blive uafhængig reder, som kunne leve af sine anparter.

Hans Thomsen fik styrmandsbevis allerede som 21-årig og næringsbevis som skipper som 28-årig. Han gik tilmed på land som 40-årig, så han var i mange henseender succesfuld, og Fanø Ugeblad skrev da også i en senere fødselsdagslykønskning, at han gik tidligt på land.¹⁷ Med forlisene af hans skibe "Else" og "Else" opnåede han dog ikke at kunne leve af sine parter, men måtte i stedet drive blandt andet hvidtølsbryggeri.

Else og Else

Hans Thomsen rejste i 1889 til Hamborg for i samarbejde med forskellige interessenter at investere i et engelsk jernskib. De ville

selv købe op til halvdelen af aktierne, der havde en værdi på 70.000 kr. Resten af beløbet skulle findes hos venner og andre, der havde lyst til at investere i sådan et skib. For at skibet kunne få dansk navn og registrering, så skulle der deponeres tre procent af købesummen til den danske stat¹⁸. Efter at skibet var betalt og besigtiget, var det skipperens ansvar at skaffe proviant, der til længere rejser skulle dække halvandet år. Han stod også for at samle en kyndig besætning, der skulle have to måneders lønfor-skud, så de kunne forberede sig til turen. Thomsen anvendte denne fremgangsmåde ved anskaffelsen af begge sine skibe: "Else" (1889-1894) og "Else" (1894-1900).

Gennem den tid, hvor Thomsen ejede de to "Elser", skulle han flere gange forbi Kap Horn. Denne rejse var udfordrende, indtil Panamakanalen åbnede i 1914. Han beretter om en af sine oplevelser omkring Kap Horn midt i 1890'erne, hvor de var på vej fra Hamborg til det centrale Amerika. Midt om natten kom en høj bølge over skibet. *Den fyldte Skibet, knuste og bortrev det halve af et nyt Dækhus, hvori Folkelukaf, kabysse m.m. var. Da Søen var borte stod Frivagt-mandskabet paa Dækket halvnøgne. Dækket flød af Beklædningsgenstande.*¹⁹ Ingen kom til skade under uheldet, men det viser de kræfter, som mandskabet stod overfor. Ikke desto mindre var de altid beredte på sådanne udfordringer og stod selv for reparationen af skibet.

Thomsens eventyr på havet endte ombord på det sidste "Else". Det, der skulle have været en rutinemæssig havneindsejling 29. maj 1900, skulle vise sig at have fatale konsekvenser for skibet. Ved ankomst til Samoas øernes hovedstad Apia skulle Thomsen have

hjælp fra lodsens til at få "Else" sikkert i havn, men lodsens lod vente på sig.

Først næste dag kom lodsens om bord og forsøgte omkring middagstid at manøvrere skibet forbi de omkringliggende koralrev. Hans ihærdige forsøg mislykkedes, og samtidig med at "Else" forliste, forlod lodsens skibet til stor skuffelse for Thomsen. Efter adskillige forsøg på at få hjælp fra omkringliggende skibe lykkedes det Thomsen sammen med et amerikansk transportskib at få "Else" i havn. Skaden var dog sket, og forliset var en realitet, så resterne af skroget blev solgt. Det var en antiklimatisk slutning på en dramatisk søfartskarriere.

Ægtemand og familiefar

I takt med, at sømændene var ude på havet i længere tid ad gangen, udviklede ægteskaberne på Fanø sig anderledes end bøndernes på fastlandet. Kvinden kom til at have en meget dominerende rolle, da hun stod for alt, lige fra børneopdragelse til familiens drift og økonomi, mens mandens rolle i familien blev begrænset til økonomisk forsørgelse og vedligeholdelse af hus og hjem, når han var på land. Der eksisterede en gensidig forståelse for rollefordelingen. Man kan forestille sig, at sømanden følte sig som gæst i eget hjem, og at det til tider var svært at være på hjemmebesøg. Det gjaldt både for mændene, der kunne føle sig rastløse og ikke vidste, hvad de skulle lave, og for kvinderne, som naturligvis var glade for at have deres mand hjemme, men alligevel hurtigt mente, at han gik i vejen for dagens arbejde. Kvinden var vant til at gøre alt selv og på sin egen måde.²⁰

Den 4. marts 1885 var Hans Thomsen

Hans og Anne Jensine ved datterens bryllup.

Foto: Sønderho Sognearkiv.

blevet gift med Anne Jensine Sørensen i Sønderho Kirke. Anne Jensine var født i 1863 som datter af skibsfører Peder Anthonisen Sørensen og Maren Svendsen. De var begge fra Sønderho og børn af skibsførere. Anne Jensine var derfor, som de fleste sømandskoner, fuldt ud klar over, hvilken type ægteskab hun giftede sig ind i. Hendes mor, bedstemødre og andre aner havde alle levet med den samme rollefordeling. Anne Jensine var samtidig barnebarn af Jens Svendsen, der var medejer af det andet skib med navnet "Fides", som Thomsen sejlede med.²¹

Hans og Anne Jensine flyttede ind i

huset, der i dag har adressen Gammel Byvej 9. Her fik de ti børn, hvoraf syv overlevede barndommen. I sine mindeord om Hans Thomsen, skriver Mads Kromann, som var formand for fonden Gamle Sønderho: *Jeg tror, at Hans Thomsen levede og døde en lykkelig Mand – han fik lov til at leve i snart 60 Aar med sin Ægtefælle og omgivet af en stor skare Børn og Børnebørn, som han elskede.*²²

Vi har desværre ikke nogen førstehåndsberetning om, hvordan ægteskabet mellem Hans og Anne Jensine var, men ud fra Mads Kromanns beskrivelse i mindetalen, kan vi få en ide om ægteskabet og forholdet til børnene.

Jeg stod for lidt sidenovre i det gamle Hjem og saa paa de mange Familiebilleder, som mindede om, at han og hans Hustru i deres høje Alderdom havde haft den store glæde ved nogle festlige Anledninger at kunne samle hele Deres store Slægt om sig – og hans Breve vidner om den Lykke, det har været for ham at føle den Kærlighed og

*Omsorg, som hans Børn og Børnebørn ved disse Lejligheder har omgivet ham med.*²³

Hans Thomsen som bedstefar

Vi kan antage, at Thomsen ikke havde mulighed for at opleve meget af sine børns opvækst, og dermed ikke formåede at opbygge et nært forhold til dem gennem deres barndom. Det må have været mærkeligt for hans børn, at deres far kun var til stede ved jævne mellemrum og drog afsted igen i foråret. Det var dog fuldstændigt tidstypisk og normalt på egnen.

Ud fra Kromanns mindeord kan vi læse, at Thomsen fik et tæt forhold til sine børn senere i livet, og at hjemmet blev samlingspunkt for hele familien og et sted, hvor der hele tiden var stor aktivitet. Vi kan også forsøge at sammensætte et billede af Hans Thomsen som bedstefar, da vi gennem hans barnebarn Gorm Jensen kan få et indblik i, hvordan han var.

Huset på Gammel Byvej 9, hvor Hans Jens Thomsen boede fra 1888 til sin død i 1945.

Foto: Mette Slyngborg.

Familien Thomsen er samlet for at fejre Hans og Anne Jensines guldbryllup samt Gorms barnedåb i 1935. Hans sidder i midten.

Foto: Sønderho Sognekirke.

Bedstefar virkede stilferdig, lun og myndig. Han var venlig over for os børnebørn og udstrålede en naturlig myndighed (autoritet). Han hverken truede eller slog, hvilket ellers ikke var ualmindeligt dengang og så sandelig heller ikke i hans opvækst og første år på skibene, hvor øretæverne hang meget løst – efter hvad han fortalte, og det gjorde han gerne. Han ville gerne fortælle – både om sin barndom og sit liv til søs. Jeg husker

nogle eftermiddage, hvor han har siddet med en lille globus og fortalt om sine rejser.²⁴

Hans Thomsen virker ifølge beretningen til at have været en lun bedstefar, hvor det altid var muligt at få en god historie med på vejen. Hjemmet var præget af de mange eksotiske ting, som Thomsen havde medbragt fra sine rejser.

Gorm fortæller også om sine bedsteforæl-

dre, at de begge havde gebis og derfor ikke kunne spise rugbrødsskorper, som de omhyggeligt skar af. Disse rugbrødsskorper var slik for os børnebørn, som meget sjældent fik slik. Gorm husker ligeledes, hvordan hans bedstefar fortalte ham, at han ikke skulle blive sømand, da det var hårdt arbejde, det var beskidt, det var farligt.²⁵ Gorm endte med at følge sin bedstefars anbefalinger og uddannede sig til læge. Advarslen kom på trods af, at to af Thomsens sønner stod til søs, ligesom to svigersønner og to børnebørn.

Livet som landkrabbe

Hans havde, trods flere forlis, klaret sig godt som sømand. Og selv med en større familie derhjemme havde han formået at spare nok sammen til at kunne lægge op få år inde i det nye århundrede. Han trak sig tilbage fra søen i en alder omkring 40 år, hvilket var hæderligt klaret.

På land engagerede han sig meget i lokalområdet, og han påtog sig mange tillidshverv. Han var i en årrække medlem af sognerådet, og han blev formand i Sønderho Understøttelsesforening, der udbetalte beløb til sognets syge og svagelige.

I over 30 år var Hans medlem af Sønderho Enkekasse, hvor han blev kasserer og siden var formand i mere end 20 år. Enkekassen havde til formål at sikre enker efter omkomne søfolk en indtægt. Betingelsen var dog, at manden havde været betalende medlem i foreningen.²⁶

Hans Thomsens store engagement i de forskellige understøttelsesforeninger kunne være påvirket af de vilkår, han voksede op under. Moderen Maren levede som nævnt af understøttelse, efter manden var forlist.

Bombebøssen i Sønderho, som den ser ud i dag. Hans Jens Thomsen var i flere år formand for Bombebøssen, der støttede trængende, gamle sømænd.

Foto: Privatfoto.

Hans vidste derfor, hvilken betydning foreningerne havde for byens familier.

H. J. Thomsens Ølbryggeri

I 1918 kastede Hans sig over hvidtølsbrygning. Han købte udstyr fra Jeppe Carstensen, der i fem år havde drevet Sønderho Bryggeri. Hans fortsatte navnet og bryggeriet foregik i en tilbygning til familiens hjem. Tilbygningen havde ikke indlagt vand, så vandet måtte bæres ind fra pumpen ude i gården nord for huset. I samme gård blev der dyrket grøntsager, og latrintøndens indhold blev lejlighedsvis gravet ned som gødning.

Øllet blev mestendels afsat i Sønderho,

men Hans gik også gerne den lange travetur til Nordby, hvis nogen ønskede en børfuld øl. I 1933 stoppede Hans med bryggeriet. Vi ved ikke hvorfor, men i en alder af 74 år kan helbredet have spillet en rolle. Han var dog kendt for at være energisk, og for snildt at kunne vandre fra Sønderho til Nordby selv som 80-årig. Andre grunde kan derfor have spillet ind. Fire år senere genoptog svigersønnen Harry Christian Munch bryggeriet. Munch overtog svigerfaderens tilbygning med udstyr og fortsatte indtil 1945, hvor han drejede nøglen om.²⁷

En i sin By kendt og agtet Mand

Ved Hans' 80 års fødselsdag i 1939 blev han lykønsket i Fanø Ugeblad. Her indledes teksten med ordene *En i sin By kendt og agtet Mand, Kapt. Hans J. Thomsen*. I teksten hyl-des han da også for de førnævnte tillidshverv, og desuden beskrives han som væren-de yderst rask og ungdommelig og for at have *kastet Glans over sin Stand og sit Land*. Han var også *stærkt interesseret i sin Bys og hele*

Hans Thomsen leverede selv alt øl fra Sønderho Bryggeri på sin hjulbør med flaskerne på ladet.

Foto: Sønderho Sognearkiv.

Etiketten på H. J. Thomsens øl.

Foto: Fra Skibsøl til Cola.

*Øens Historie; han har søgt at afhjælpe forskellige Mangler og støttet ethvert virkeligt Fremskridt.*²⁸

I nekrologer og mindeord får man også indtrykket af en mand, der altid var til stede, når der skete nyt i byen. Han hjalp til ved alle foretagender, var interesseret i byen og områdets ve og vel, og så havde han sin faste plads i Sønderho Kirke ved foden af prædikestolen. Han blev betragtet som en af byens *bærende grundpiller mellem fortid og nutid, og en særlig repræsentant for den Sejlskibsperiode, der kan betegnes som Fanø's Storhedsperiode.*²⁹

Hans Thomsen havde oplevet meget i sine år til søs og ville også gerne fortælle om sine rejser. Han var en af de mange ældre søulke, som mødtes ved Børsen – en bänk ved Sønderho Havn, hvor landkrabberne

Hans og de andre søulke ved Børsen i 1913. Hans er nummer fem fra højre.

Foto: Sønderho Sognearkiv.

sad og socialiserede. Her fortalte de røverhistorier, mindedes gamle dage og holdt sig ajour med øens skibe gennem avisernes skibslister.

Thomsen skrev også flere gange artikler til Fanø Ugeblad, hvori han beskrev nogle af sine rejser og andre hedengangne traditioner. Han skrev eksempelvis en artikel i 1930 om stabelafløbning, som er søsætningen af et nybygget skib. I artiklen mindedes han flere af de gamle traditioner og de store skibskaptajner samtidigt med, at han bemærkede, at den nye generation havde det lettere. Hans tilbageblik var altid i en idylliserende tone, og denne artikel slutter da også med spørgsmålet: *Er det nuværende Slægtled mere lykkelig og tilfreds? Jeg tvivler!*³⁰

Kaptajnen går bort

Den 5. februar 1945 døde 85-årige Hans Jens Thomsen. Den ellers energiske ældre sønderhoning var rejst på juleferie i 1944 med sin hustru til Hillerød for at besøge en

Hans og Anne Jesine Thomsens gravsten på Sønderho Kirkegård.

Foto: Privatfoto.

datter og dennes familie. Der ville den gamle kaptajn og hans kone blive og fejre diamantbryllup den 4. marts året efter. Det nåede han imidlertid ikke, da sygdom ramte ham og på kort tid tog ham bort. Som den flotte nekrolog i Fanø Ugeblad nogle dage senere beskrev det, så var rejsen slut; *og den gamle Skipper gik til Ankers ved det sidste Bolværk.*³¹

Hans Thomsen blev begravet på Sønderho Kirkegård, hvor hans gravsten stadig står.

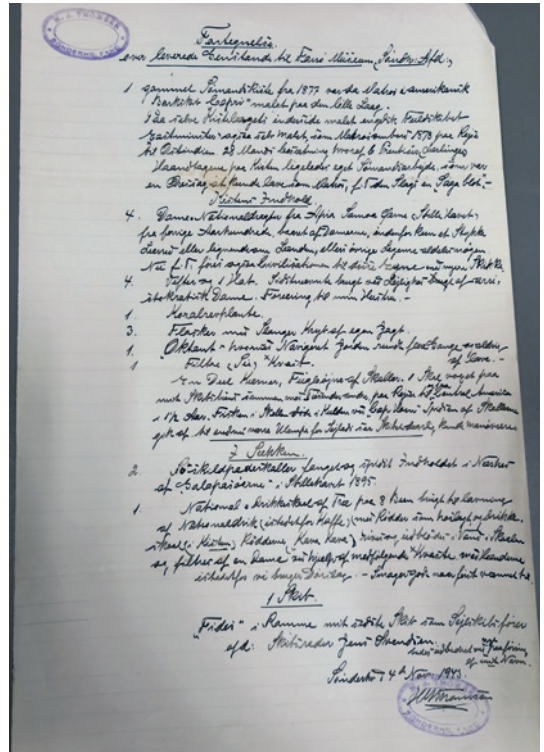
Thomsens Samling

Hans Thomsen havde en samling af souvenirs og andre genstande fra hele verden. Samlingen havde han i hjemmet, og han viste den gerne frem for gæster, mens han fortalte om sine rejser og om, hvordan genstandene var kommet i hans besiddelse.

Desværre kan vi kun gisne om samlingens omfang, men vi ved dog, at den har været betragtelig. I hvert fald i en sådan grad, at Fanø Ugeblads nekrolog over Hans Jens den 10. februar 1945 skrev følgende:

*Paa sine mange Rejser Kloden rundt samlede Kapt. Thomsen gennem Aarene en Mængde Sjældenheder med sig hjem fra de fjerne Lande. Og det var Ting, der nok var værd at eje. Ting der ikke i Dag eksisterer mere og som derfor er ganske uerstattelige. Besøgte man ham i hans Hjem, fremviste han med Stolthed sin enestaaende Samling, af hvilken hver Ting havde sin særlige Historie.*³²

Ugebladet fortsætter nekrologen med at fortælle, at Hans et års tid forinden havde skænket *Hovedparten af sin Samling til Fanø Museum*. Dette passer med datoen for genstandsgiverbrevet, hvorved vi kan udlede, at de i brevet beskrevne ting må dække størstedelen af Thomsens samling.

H. J. Thomsens genstandsgiverbrev.
Foto: Nordby Sognearkiv.

Barnebarnet Gorm mindedes, hvordan der i nordstuen stod en masse ting, som Hans havde bragt med hjem. Han huskede især de to skildpaddeskjolde, som vi tidligere har nævnt børnebørnene gængede i. Men han mindedes også konkylier, hvor man kunne høre havet, når man holdt dem tæt til øret, kunstfærdige mosaikker af skaller, forskelligt eksotisk værktøj, prospekter malet på glas, våbenlignende genstande og porcelæn fra hele verden.³³

Hvor mange af genstandene, Hans selv

En montre på Fanø Museum med sømandssouvenirer. Viften, strudseægget og krybene i glas stammer alle fra Hans Thomsens samling.

Foto: Privatfoto.

har hjembragt, og hvad han har fået af andre, er ikke til at sige. Den eneste proveniens, vi har kendskab til, er på de genstande, vi stadig kan identificere den dag i dag: De genstande, som han i 1943 donerede til Fanø Museum og beskrev i det føromtalt genstandsgiverbrev.

De eksotiske genstande

I brevet nævner han, at han afleverede en

kiste, en sæk og et indrammet skib.³⁴ Skibet var det andet skib ved navn "Fides", som han sejlede med. Værket havde han selv udført. I sækken var foruden de to skildpaddeskjold en *National-Drikkeskaal af Træ paa 8 ben*. Skålen har det desværre ikke været muligt at finde i Fanø Museums samling. Hans skriver videre, at skålen brugtes til at blande en nationaldrik lavet af kavarødder. Kava er en plante, som stammer fra øer i Stillehavet, hvorfra vi må formode, at Thomsen har hjembragt skålen. Om drikken skriver han i øvrigt: *Smager godt naar først vænnet til.*

I kisten var en samling forskellige genstande, hvoraf de fleste nævnes her: En kvast, der blev brugt til at filtrere kavarødderne. En oktant, som han havde sejlet jorden rundt med. En koralplante, fire vifter og tre flasker med *Slanger Kryb af egen Jagt*.³⁵ Derudover også en hat *brugt ved Lejlighed af aristokratisk Dame*, som han havde foræret til Anne Jensine, og fire nationaldragter fra Samoaoerne i Stillehavet. Det var her Hans' sidste rejse sluttede med et forlis, så det er måske ikke så mærkeligt, at han havde flere genstande derfra. Om nationaldragterne – som i realiteten blot er bastsjørter – fortæller han, at de blev båret af damerne uden andet end et stykke lærred om lænden. *Ellers øvrige Legeme aldeles nøgen.*

Skibskisten

Kisten, som de mange genstande blev afleveret i, er i sig selv en fremtrædende genstand. Den grønmaledede kiste er Hans' egen skibskiste, som han daterer til 1877, hvor han sejlede som matros på barken "Capri". Skibet har han malet på den lille låge i kistens skuffe.

Hans kalder selv “Capri” for en amerikansk bark, men skibet var hjemmehørende i Nova Scotia og bygget i St. Andrews i Canada. Begge steder placeret nær den amerikanske grænse. Det er sparsomt, hvad vi ved om Hans’ rejse med barkskibet. Han har dog ikke sejlet med det længe, da han året efter havde hyre på skibet “Eastminster”.

På indersiden af selve kistens låg har han malet netop “Eastminster”, som han sejlede med i 1878 på langfart til Ostindien. “Eastminster” var en tremastet engelsk fuldriger, hvorpå Hans var matros, før han rejste hjem og tog sin styrmandseksamen.

På siden af den grønmalede skibskiste er to flotte håndtag lavet i læderarbejde af Thomsen. Han skriver selv: *Haandtagene på Kisten ligeledes eget Sømandsarbejde, som var en Æressag at kunde lave som Matros. I dag den Slags en “Saga blot”.*³⁶

Hans Thomsens skibskiste har i dag fået en fremtrædende placering i Fanø Museum, hvor hans flotte håndværk kan beundres.

Hans Thomsens sømandskiste fra 1877. Læg mærke til de to påmalede skibe og håndtagene.

Foto: Privatfoto.

Mads Kromann nævnte også Thomsens samling i mindetalen: *Det bedste Vidnesbyrd for hans Interesse for sine Oplevelser er jo de mange sjældne Ting, han førte med sig hjem fra hine fjerne Lande. Ting, der som Fanø Ugeblad skriver, idag ikke eksisterer mere, og som derfor er ganske uerstattelige. Dette viser, at Hans Thomsen har haft et opladt Sind og et vaagent Øje for den Kultur, som gemmer sig i det gamle – ligegyldig hvor paa Jordkloden en saadan Kultur findes – enten det er paa fjerne Stillehavsøer eller det er her paa Fanø. Derfor mener jeg med Rette at kunde sige, at Hans Thomsen her i Sønderho var een af de bærende Grundpiller imellem Fortid og Nutid.*

En sømand og hans samling

Hans Thomsens liv var på mange måder den klassiske fortælling om en Fanøsømand i øens storhedsperiode. En sønderhoning født i midten af 1800-tallet, der mistede sin far til søen, inden han efter konfirmationen selv stod til søs. Efter en start som kok blev han siden matros, styrmand, skibsfører og til sidst skibsreder. Han kom rundt i hele verden på sine rejser, hvor han flere gange var døden nær ved skibsforslis. Han overlevede tiden som sømand og blev landkrabbe. På land fik han en stor familie og påtog sig mange tillidshverv i lokalsamfundet og en bibeskæftigelse som hvidtølsbrygger. Han døde i 1945, vellidt og anerkendt som en stærk repræsentant for fortidens store skipere.

Hans Thomsen var ikke kun sømand. Han var også samler. Fra sine mange rejser hjembragte han alskens eksotiske genstande, mange med stor kulturel værdi. Han viste samlingen frem og fortalte gladeligt

om dens oprindelse. Det kom i 1943 Fanø Museum til gode, da han donerede en stor del af sin samling til museet. Ved overdragelsen skrev han et genstandsgiverbrev, hvor han beskrev genstandenes proveniens. Med tiden blev proveniensens glemt. Museet fik nye ansatte og nye bestyrelsesmedlemmer, og til sidst vidste ingen længere, hvor tingene kom fra. Der bestod kun nogle sparsomt udfyldte kartotek kort, som end ikke nævnte Hans Thomsen. Giverbrevet forsvandt og dukkede først knap 75 år senere op ved et tilfælde.

Det meste af Thomsens samling ville, uanset fundet af brevet, være udstillet på Fanø Museum. Mange af genstandene har været fremme i hele museets levetid. Men nu kan fortællingen om genstandene knyttes til dem, og de har fået en mere fremtrædende plads. Med brevet ved vi nu, hvor meget Thomsens samling har betydet for museets ditto. På sin vis kan vi derfor sige, at Thomsen og hans samling igen er blevet knyttet

sammen. Helt som i sin samtid er han igen blevet bindeled mellem fortid og nutid.

Vi vil slutteligt overlade ordet til Mads Kromann, der afsluttede sine mindeord således: *Hans Thomsen levede og døde som en lykkelig Mand – og saadan vil vi mindes ham. Vi vil mindes ham med Tak som en Personlighed, der med Ære har fyldt sin Plads i Byens Liv. Vi vil mindes ham som en værdig Repræsentant for en svunden Storhedstid i Sønderho's Tilværelse og vi vil savne hans ranke Skikkelse i vort Bybillede og i vor Kirke.*

*Ære være Hans Thomsens Minde.*³⁷

Noter

- 1 A808, Nordby Sognearkiv.
- 2 U22, Sønderho Sognearkiv.
- 3 Gorm Jensen skrev i september 2017 en kort tekst om sin bedstefar Hans Jens Thomsen til artiklens forfattere. Desværre gik Gorm bort i december 2018. Æret være hans minde.
- 4 Kromann 1982, s. 173.
- 5 Talen i sin helhed findes som afskrift i privat eje.
- 6 Kromann 1960, s. 39-49.
- 7 Ibid. s. 39.
- 8 Ibid. s. 40.
- 9 Ibid. s. 41.
- 10 Ibid.
- 11 Ibid.
- 12 Ibid.
- 13 Ibid.
- 14 I Kromann 1960 nævnes 518 skibsførere fra Fanø. 75% af disse omkom, før de var 50 år gamle.
- 15 Ibid.
- 16 Styrmandsbevis, Næringsbevis samt eksamensbeviser findes i A71 på Sønderho Sognearkiv.
- 17 Fanø Ugeblad, 21. oktober 1939.
- 18 Fanø Ugeblad, 12. april 1930.

Hans Thomsens legitimationskort fra Anden Verdenskrig viser ham i hans sidste år.

Foto. Sønderho Sognearkiv.

- 19 Fanø Ugeblad, 12. april 1930.
 20 Henningsen 1980, s. 91.
 21 For at gøre forvirringen omkring skibenes navne endnu større, så var Peder Anthonisen skibsfører på et helt tredje skib ved navn Fides, også ejet af Jens Svendsen. Artiklens forfatter har kunnet spore sig frem til seks skibe fra Sønderho med navnet Fides. De fire var ejet af Jens Svendsen.
 22 U22, Sønderho Sognearkiv.
 23 Ibid.
 24 Gorms beretning til forfatterne.
 25 Ibid.
 26 A71, Sønderho Sognearkiv.
 27 Sondrup 2009, s. 32.
 28 Fanø Ugeblad, 21. oktober 1939.
 29 U22, Sønderho Sognearkiv.
 30 Fanø Ugeblad, 12. april 1930.
 31 Fanø Ugeblad, 10. februar 1945.
 32 Fanø Ugeblad, 10. februar 1945.
 33 Gorm Jensen beskrev elementer af sine bedsteforældres liv og hjem både i rundvisninger på Fanø Museum, men også i en kortere tekst skrevet i 2017 til arbejdsgruppen bag de nye udstillinger på Fanø Museum med åbning 2018.
 34 A808, Nordby Sognearkiv.
 35 Se i øvrigt artiklen "Slanger og kryb af egen jagt" af Mette Slyngborg, Lulu Hansen og Anders Kilgast Jensen i *Levende Viden* 6, side 54-67.
 36 A808, Nordby Sognearkiv.
 37 U22, Sønderho Sognearkiv.

Litteratur

- Frederiksen, Niels 2013. *Sønderho – En skipperby i Vadehavet*, 2. Udgave, Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg.
 Hahn-Pedersen, Morten 1989. *Fanø i Sejlskibstiden*, Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg.
 Hahn-Pedersen, Morten 2001. *Fra Viking til Borebisse*, Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg.
 Henningsen, Henning 1981. *Sømanden og Kvinden*, Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg.
 Holm-Petersen, Frode 1983. *Logbog over Fanø sejlskibsflådens rejser*. Privat Tryk.
 Kromann, Niels Møller 1960. *Fanø Sømand i Storm og Stille*, Bind 1, K. Rosendahls Bogtrykkeri, Esbjerg.
 Kromann, Niels Møller 1982. *Fanøs Historie*, Bind 3, Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg.
 Slyngborg, Mette, Lulu Anne Hansen og Anders Kilgast Jensen 2018. Slanger og kryb af egen jagt: Souvenirs fra Fanøs søfartstid, *Levende Viden* 6, s. 54-67. Liljebjerget, Ribes.

- Sondrup, Kaj og Troels List 2009. *Fra Skibstøt til Cola*, Bogtryksmuseet, Esbjerg.
 Søndergaard, Steffen M. 1980. *Gamle Huse i Sønderho*, Fanø Bogtrykkeri.

Arkiver

- Nordby Sognearkiv:
Fanø Ugeblad, forskellige årgange.
 Journal nummer 1996-12, A808, *Fortegnelse over modtagene Gaver til Museet 1940 og efterfølg.*
 Sønderho Sognearkiv:
 U22, Mindeord i Fanø Ugeblad 10.2.1945.
 A71, H. J. Thomsen.

Tak til

- Nordby Sognearkiv.
 Sønderho Sognearkiv.
 Gorm Jensen, barnebarn af Hans Jens Thomsen.

Anders Kilgast Jensen, 1988, Hjertingvej 133, 6800 Varde. Museumsinspektør ved Sydvestjyske Museer. Cand.mag. i historie og journalistik, tidligere udgivet artikler i Levende Viden og Opdatering.

Daniel Jespersen, 1990, Strandbygade 57³.lv., 6700 Esbjerg. Cand.mag. i historie og samfundsfag, tidl. historiker ved Sydvestjyske Museer.